

Трудове право; право соціального забезпечення

УДК 349.2

Абдель Фатах Анна Станіславівна

магістр права, здобувач наукового ступеню «доктор філософії»

Донецький юридичний інститут МВС України

Абдель Фатах Анна Станіславовна

магістр права, соискатель научной степени «доктор философии»

Донецкий юридический институт МВД Украины

Abdel Fatah Anna

LL.M (Master of Laws), Aspirant

Donetsk Law Institute MIA of Ukraine

ORCID: 0000-0001-9494-7614

**СУТНІСТЬ І ПРАВОВА ПРИРОДА КАТЕГОРІЇ «НЕПОВНОЛІТНЯ
ОСОБА» В ТРУДОВОМУ ПРАВІ**

СУЩНОСТЬ И ПРАВОВАЯ ПРИРОДА КАТЕГОРИИ

«НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНЕЕ ЛИЦО» В ТРУДОВОМ ПРАВЕ

THE ESSENCE AND LEGAL NATURE OF THE CATEGORY OF

"MINOR" IN LABOUR LAW

Анотація. У статті зроблена спроба проаналізувати сутність і правову природу категорії неповнолітня особа в трудовому праві. Адже лише завдяки чіткому визначеному понятійно-категорійному апарату можливо здійснити теоретичне пізнання того чи іншого правового явища, процесу. Автор шляхом аналізу як міжнародних нормативно-правових актів так і національного законодавства України намагається зіставити та зробили логічний взаємозв'язок між поняттям «неповнолітній», «дитина», «молодь».

Здійснено аналіз та тлумачення цих понять, в контексті специфіки саме трудових відносин. Робиться спроба обґрунтувати позицію, що найбільш загальним є поняття «дитина», яке не є суто юридичним, а й соціальним поняттям та включає в себе як категорію «неповнолітні» так і частково категорію «молодь». Автор приходить до висновку, що поняття «неповноліття» є суто юридичним, адже визначає конкретний віковий рубіж, після досягнення якого особа набуває вже іншого правового статусу, що в свою чергу впливає на її правосуб'єктність.

Поняття «молодь» відноситься як до осіб які ще не досягли повноліття, так і до осіб які юридично вважаються повнолітніми. З огляду на це автор вважає не зовсім коректним в одній главі Кодексу законів про працю поєднувати категорію «неповнолітні особи» та «молодь».

Зроблено наголос на необхідності у вдосконаленні понятійного апарату трудового права шляхом законодавчого закріплення категорії «неповнолітня особа як суб'єкт трудових відносин», що дасть змогу додатково закріпити спеціальний статус даної категорії осіб, який безпосередньо пов'язаний з віком, фізичним, психічним розвитком та який впливає на їх обсяг прав та обов'язків як учасників трудових відносин.

Ключові слова: діти, неповнолітні, молодь, вік, правовий статус, суб'єкт трудового права.

Анотація. *В статье сделана попытка проанализировать сущность и правовую природу категории несовершеннолетний в трудовом праве. Ведь лишь благодаря четкому определению понятийно-категориального аппарата возможно осуществит теоретическое познание того или иного правового явления, процесса. Автор путем анализа как международных нормативно-правовых актов, так и национального законодательства Украины пытается*

сопоставить и осуществить логическую взаимосвязь между понятиями «несовершеннолетний», «ребенок», «молодежь».

Осуществлен анализ и толкование этих понятий в контексте специфики именно трудовых отношений. Делается попытка обосновать позицию, что наиболее общим является понятие «ребенок», которое является только юридическим, но и социальным понятием, включая в себя как категорию «несовершеннолетние», так и частично категорию «молодежь». Автор приходит к выводу, что понятие «несовершеннолетие» является чисто юридическим, ведь определяет конкретный возрастной рубеж, по достижении которого лицо приобретает уже другой правовой статус, что в свою очередь влияет на ее правосубъектность.

Понятие «молодежь» относится как к лицам, которые еще не достигли совершеннолетия, так и к лицам, которые юридически считаются совершеннолетними. Учитывая это, автор считает не совсем корректным в одной главе Кодекса законов о труде сочетать категорию «несовершеннолетние лица» и «молодежь».

Сделан упор на необходимости в совершенствовании понятийного аппарата трудового права путем законодательного закрепления категории «несовершеннолетний как субъект трудовых отношений», что позволит дополнительно закрепить специальный статус данной категории лиц, непосредственно связанный с возрастом, физическим, психическим развитием, который влияет на их объем прав и обязанностей как участников трудовых правоотношений.

Ключевые слова: *дети, несовершеннолетние, молодежь, возраст, правовой статус, субъект трудового права.*

Summary. *The article attempts to analyze the essence and legal nature of the category of a minor in labour law. Due to a clearly defined conceptual and categorical apparatus it is possible to carry out theoretical knowledge of a particular legal phenomenon, process. By analyzing both international legal acts and national legislation of Ukraine, the author tries to compare and make a logical correlation between the concepts of "minor", "child", "youth".*

The analysis and interpretation of these concepts, in the context of the specifics of labour relations has been carried out. An attempt is made to justify the perspective that the most general concept is "child", which is not a purely legal but also a social concept and includes both the category of "minors" and partly the category of "youth". The author concludes that the concept of "minority" is purely legal, because it defines a specific age limit, after which a person acquires a different legal status, which in turn affects its legal personality.

The concept of "youth" refers both to persons who have not yet reached the majority age and to persons who are legally considered adults. In view of this, the author considers it not entirely correct to combine the category of "minors" and "youth" in one chapter of the Labour Code.

The emphasis was placed on the necessity to improve the conceptual apparatus of labour law by legal implementation of the category of "a minor as a subject of labour relations", which will make it possible to further implement the special status of this category of persons, which is directly related to age, physical, mental development and affects their scope of rights and responsibilities as participants in labour relations.

Key words: *children, minors, youth, age, legal status, subject of labour law.*

Постановка проблеми. *Понятійно-категорійний апарат у будь-якій галузі права грає велике значення. Зміни які відбуваються в сьогоденні*

безперечно впливають і на трудові відносини. Деякі поняття набувають нового змісту, деякі втрачають своєї актуальності. Вже багато десятиліть не перестає бути актуальним питання праці осіб які не досягли повноліття, праці дітей. Попри існування безлічі нормативно-правових актів та понять які застосовуються до дітей як суб'єктів права, на жаль не існує єдиної точки зору стосовно того яке поняття найбільш доцільно застосовувати до даної категорії осіб коли мова йде про трудові відносини.

Стан дослідження. Загалом обрана до аналізу тематика не є новою не тільки для трудового права, а й для інших галузей права. Більшість вчених розглядає дане питання у певній площині – в залежності від цілей того чи іншого дослідження. Питанням присвяченим взагалі правовому статусу дітей, неповнолітніх, вивченню даної категорії осіб приділяють увагу не тільки вітчизняні але й зарубіжні науковці такі як: Автономов О.С. [1], Буянова А.В. [2], Бондаренко-Зелінська Н.Л. [3], Ван Б'юрен Дж. [4], Вінгловська О.І. [5], Короєд С.О. [6], Лінник Н.В. [7], Коталейчук С.П. [8], Ортинська Н.В. [9] та інші визначні науковці. Погляди науковців стосовно визначень та зіставлення понять “діти”, “неповнолітні” не є тотожними, а іноді навіть суперечливими.

У зв'язку з цим **метою** статті є визначення сутності і правової природи категорії «неповнолітня особа» в трудовому праві.

Виклад основного матеріалу. Вивчення питання трудових правовідносин за участю неповнолітніх осіб не можливе без дослідження сутності цих правовідносин та особливості їх суб'єктного складу.

Будь-які правовідносини, у тому числі трудові - це врегульовані нормами права і забезпечувані державою суспільні відносини, що виражаються в конкретному зв'язку між суб'єктами. Суб'єкт правовідносин, як теоретико-правова категорія займає центральне місце в теорії

правовідносин та розглядається як їх конкретний учасник який наділений правосуб'єктністю [10, с. 382].

Будучи учасником тих чи інших правовідносин, один суб'єкт права може бути наділений різними правами та обов'язками. Неповнолітня особа виступає спеціальним суб'єктом трудових правовідносин, адже наділена спеціальними властивостями прямо передбаченими у законодавчих актах.

Так, Кодекс законів про працю України (КЗпП) містить спеціальну главу XIII «Праця молоді», правові норми якої стосуються особливості праці осіб які не досягли повноліття [11]. Але у зв'язку з тим що інститут правового статусу неповнолітніх є міжгалузевим, в різних нормативно-правових актах окрім цих понять використовуються поняття «дитина», «підліток».

Постає закономірне питання чому ж законодавець використовує одночасно поняття «неповнолітні», «молодь», «діти»? Чи є ці поняття тотожними та такими, що мають однаковий зміст?

Дослідження будь-яких правовідносин, у тому числі трудових, не можливе без точного визначення ключових понять, категорій. Адже вкладення в одне й те ж поняття різного змісту або заміна одного поняття іншим може вплинути на зміст самих правовідносин. Теоретична невизначеність понятійно-категорійного апарату частіш за все призводить до колізій та прогалин у практичній сфері, а саме спричиняє неоднозначність тлумачення нормативних актів у правозастосовній діяльності. Виходячи з цього постає питання чіткого визначення сутності та правової природи категорії “неповнолітня особа” в трудовому праві та співвідношення даного поняття з іншими поняттями, проаналізувати їх спільні та відмінні риси.

Вважаємо за доцільне розпочати з аналізу таких понять як «діти» і «дитина». Дані поняття вважаються загальноприйнятими та універсальними

як в юридичній науці так і в правозастосовній практиці та частіш за все застосовуються до осіб, що не досягли певного віку, а саме повноліття.

Визначення поняття «дитина» з'явилося на міжнародному рівні лише в Конвенції ООН про права дитини від 20 листопада 1989 року. Конвенція встановлює, що дитиною є кожна людська істота до досягнення нею 18-річного віку, якщо за законом, застосовуваним до даної особи, вона не досягає повноліття раніше [12]. Таке визначення поняття «дитина» відноситься до особи від народження до повноліття. Таким чином, міжнародний правовий акт не робить різниці між новонародженою, малолітньою або неповнолітньою дитиною.

Переважна частина міжнародних актів взагалі не містить вказівки на нижню межу надання особі статусу «неповнолітній», як правило зазначаючи, що неповнолітнім є будь-яка особа у віці до 18 років. Таким чином, терміни «дитина» та «неповнолітній» вважаються синонімічними.

В конвенціях Міжнародної організації праці присвячених праці неповнолітніх таких як: Конвенція МОП №138 «Про мінімальний вік для прийому на роботу» [13], Конвенція МОП №182 «Про заборону та негайні заходи щодо ліквідації найгірших форм дитячої праці» [14] та ін. також застосовується категорія «діти», уникаючи поняття «неповнолітні».

В національному законодавстві України визначення поняття «дитина» міститься також у ч. 1 ст. 1 Закону України «Про охорону дитинства» від 26 квітня 2001 року. Відповідно до зазначеної норми «дитина» – це особа віком до 18 років (повноліття), якщо згідно із законом, застосовуваним до неї, вона не набуває прав повнолітньої раніше. Але поряд із цим у статтях 33,34 Закону «Про охорону дитинства» законодавець використовує термін «неповнолітній», чергуючи його з терміном «дитина», таким чином ототожнюючи ці поняття [15].

Причиною застосування терміну «діти», на нашу думку, полягає в тому що воно є більш ширшим за змістом, а поняття “неповнолітня особа” та «підліток» є вужчими поняттями.

Погоджуючись з низкою науковців таких як: Н. Лесько [16], О. Автономов [1] та ін. вважаємо, що терміни «діти» та «неповнолітні» не є тотожними за своїм змістом. Цікавою є думка О. Автономова, який зазначає, що неповноліття – основна юридична ознака дитини. Не дивлячись на те, що у різних галузях прав існує різноманітні підходи до поняття «дитина» саме в юридичному значені, але спільним виступає неповноліття — як основна ознака дитини [1, с. 36-41].

«Неповноліття» є науково обґрунтованим юридичним поняттям яке сформувалося на підставі особливостей фізичного і психічного (духовного) стану будь-якої особи яка не досягла певного віку. Звісно, в деяких країнах, дана межа може дещо відрізнятись, але юридичною наукою була знайдена прийнятна для всіх приблизна вікова межа (18 років), після проходження якої людина юридично втрачає статус «дитина» та стає повнолітньою особою. При чому з поняттям повноліття пов'язується не тільки досягнення певного віку, тобто віковий рубіж, але й повна фізична та духовна зрілість.

Дуже цікавим є визначення терміну «дитина» Конвенцією МОП "Про мінімальні норми соціального забезпечення» від 28.06.1952 року, згідно з якою дитиною визнається особа яка не досягла віку закінчення шкільної освіти або не досягла 15-річного віку [17]. Натомість Європейський кодекс соціального забезпечення (переглянутий) від 06.11.1990 року № ETS N 139 визначає термін «дитина» як особу шкільного віку або дитину, яка не досягла 16 років [18]. Вищевикладене свідчить про те, що навіть на законодавчому рівні не існує єдиної вікової межі, до досягнення якої особа вважається дитиною.

Важливим є дослідження поняття “неповнолітня особа”. Визначення якого міститься у ряді законодавчих актів. Так, згідно статті 6 Сімейного кодексу України неповнолітньою вважається дитина у віці від чотирнадцяти до вісімнадцяти років [19]. Натомість цивільне право, на підставі вікового цензу, виокремлює поняття «малолітня особа» та «неповнолітня особа», пов’язуючи їх з частковою та неповною цивільною дієздатністю фізичної особи [20]. При чому чітке визначення вікової межі (від 14 до 18 років) при визначенні категорії «неповнолітня особа» підтверджує те, що «дитина» – це ширша вікова категорія ніж «неповнолітній» оскільки включає в себе як малолітніх осіб так і неповнолітніх.

Натомість, Кодекс законів про працю (КзпП) не робить такого поділу, а дає лише визначення “неповнолітніх” як осіб що не досягли вісімнадцяти років (ст. 187 КзпП) [11].

Окрім того, ст. 197 КзпП використовує поняття «працездатна молодь» – це громадяни України віком від 15 до 28 років [11]. Дана категорія містить більш ширший віковий діапазон, та охоплює як неповнолітніх так і повнолітніх осіб.

Поняття «молодь», «молодий працівник» також неоднозначно трактується національним законодавством, що на практиці призводить до виникнення колізій у правозастосовній діяльності. Так ст. 1 Закону України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» зазначено, що молодь – це громадяни України віком від 14 до 35 років [21]. А Закон України «Про зайнятість населення» передбачає під поняттям «молодий працівник» - «громадянин України віком до 35 років, випускник професійно-технічного або вищого навчального закладу...» [22].

На наш погляд, поняття «молодь» відноситься як до осіб які ще не досягли повноліття, так і до осіб які юридично вважаються повнолітніми. З

огляду на це вважаємо не зовсім коректним в одній главі Кодексу законів про працю поєднувати категорію «неповнолітні особи» та «молодь».

Вищевикладене є дуже важливим для визначення сутності правового становища неповнолітньої особи, а також особливості участі даної категорії осіб в трудових правовідносинах. Специфічність трудових прав і обов'язків осіб, які не досягли повноліття визначається завдяки медичними та соціальними стандартами встановленими для певних вікових груп.

Так, ст. 188 КзпП України передбачає вік, з якого особа може бути прийнята на роботу. Законодавець не допускає прийняття на роботу осіб, що не досягли шістнадцяти років. У той же час, передбачаються винятки. Так, за згодою одного із батьків або особи, що його замінює можуть прийматись на роботу особи, які досягли п'ятнадцяти років. Отже, особи віком від 15 до 16 років, тобто неповнолітні, можуть прийматися на роботу у вільний від навчання час і за згодою одного із батьків. Для підготовки молоді до продуктивної праці допускається прийняття на роботу учнів загальноосвітніх шкіл, професійно-технічних і середніх спеціальних навчальних закладів для виконання легкої роботи, що не завдає шкоди здоров'ю і не порушує процесу навчання, у вільний від навчання час після досягнення ними чотирнадцятирічного віку за згодою одного з батьків або особи, що його замінює [11].

Таким чином, законодавець встановлює вікову межу, досягнення якої, за певних додаткових умов (стан здоров'я, характер виконуваної роботи та ін.) дозволить особі стати суб'єктом трудових правовідносин. Можна дійти до висновку, що під неповнолітніми працівниками в трудовому праві вважаються особи з 14 років до настання повноліття. Їх умовно можна поділити на три категорії неповнолітніх:

- неповнолітні віком від 14 до 15 років, що є учнями, та працюють під час канікул;
- неповнолітні віком від 15 до 16 років;
- неповнолітні віком від 16 до 18 років.

Кожна з вищезазначених категорій неповнолітніх має законодавчо закріплені особливі умови праці: характер виконуваної роботи, умови прийому на роботу, час роботи та відпочинку.

Але головною умовою набуття фізичною особою трудової правосуб'єктності є наявність працездатності у правовому сенсі, тобто поєднання фактичної та юридичної здатності до праці. Основними умовами набуття юридичної здатності до праці є: вік, психічна зрілість, воля [23, с. 99-107]. Вважаємо, що тільки після досягнення цих умов неповнолітня особа може стати суб'єктом трудових правовідносин та набути трудову правосуб'єктність.

Вважаємо за доцільне, звернути увагу на дуже важливий момент. Законодавчо визначено, що неповнолітні, тобто особи, що не досягли вісімнадцяти років, у трудових правовідносинах прирівнюються у правах до повнолітніх. Це пов'язано з тим, що правоздатність та дієздатність у особи виникає одночасно із виникненням трудових правовідносин. Але це не означає, що вони автоматично втрачають права та пільги передбачені для неповнолітніх осіб. Неповнолітні працівники користуються пільгами в галузі охорони праці, робочого часу, відпусток та деяких інших умов праці встановленими законодавством України.

Вікова відмінність неповнолітньої особи з іншими суб'єктами трудового права дозволяє констатувати, що неповнолітній в порівнянні з дорослими суб'єктами володіє певною специфікою свого статусу. Умови праці

неповнолітнього істотно відрізняються від умов праці повнолітнього працівника, в силу чого їх можна вважати спеціальними.

Висновки та перспективи. Виходячи з вищевикладеного, можна визначити, що використання універсальної категорії «дитина» в трудових правовідносинах призводить до розмитості правового статусу «неповнолітня особа» як суб'єкта таких відносин. Все це ускладнює правозастосовну діяльність.

Проведене дослідження переконливо свідчить про необхідність у вдосконаленні понятійного апарату у трудовому праві шляхом законодавчого закріплення категорії “неповнолітня особа як суб'єкт трудових відносин”, що дасть змогу додатково закріпити спеціальний статус даної категорії осіб, який безпосередньо пов'язаний з віком, фізичним, психічним розвитком та який впливає на їх обсяг прав та обов'язків як учасників трудових відносин.

Література

1. Автономов А. С. Ювенальная юстиция. Учебное пособие. М.: Российский благотворительный фонд «Нет алкоголизму и наркомании» (НАН). 2009. 186 с.
2. Буянова А.В. Особенности правового регулирования труда несовершеннолетних работников [Текст]: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.05. Московский государственный индустриальный университет. Москва, 2005. 36 с.
3. Бондаренко-Зелінська Н.Л. Емансипація неповнолітніх: цивільно-процесуальний аспект. Університетські наукові записки. 2008. № 4. С. 109–113.
4. Ван Б'юрен Дж. Міжнародне право в галузі прав дитини / Джеральдіна Ван Б'юрен; науч. ред. Н. А. Баймуратов. Одесса, 2006. 524 с.

5. Вінгловська О. І. Імплементация міжнародних стандартів прав дитини в національному законодавстві України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.11 «Міжнародне право» / Вінгловська Олена Іванівна. Ін-т міжнар. відносин Київ. Нац. ун-ту ім. Т. Шевченка. К., 2000. 18 с.
6. Короєд С.О. Набуття неповнолітньою особою повної цивільної дієздатності та її вплив на сімейно-правовий статус дитини: питання охорони житлових прав емансипованої неповнолітньої особи. Судова апеляція: наук. практ. журн. 2015. С. 96–103.
7. Лінник Н.В. Міжнародно-правовий захистекономічних прав дитини [Текст]: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.11/ Н.В. Лінник. Національний університет "Одеська юридична академія". О. 2011. 22 с.
8. Коталейчук С. П. Теоретико-правові проблеми правового статусу неповнолітніх в Україні та забезпечення його реалізації як один з основних напрямків діяльності міліції [Текст]: спец.12.00.01 автореф. дис. ... канд. юрид. Наук / С.П. Коталейчук // Національна академія внутрішніх справ України. К., 2004. 17 с.
9. Ортинська Н.В. Правовий статус неповнолітніх: теоретико-правовий аналіз [Текст]: автореф. дис. ... докт. юрид. наук: спец. 12.00.01 / Н. В. Ортинська. НАН України. Національний університет «Львівська політехніка». Л., 2017. 39 с.
10. Скакун О.Ф. Теорія права і держави: підруч.: 2-ге вид. Київ. Алерта;КНТ: ЦУЛ.2010. 520 с.
11. Кодекс законів про працю України 10.12.1971 № 322-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-083>
12. Конвенція ООН «Про права дитини» від 20.11.1989 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021

13. ILO Convention No. 138 at a glance. 30.05.2018 URL:
https://www.ilo.org/ipecc/Informationresources/WCMS_IPEC_PUB_30215/1ang--en/index.htm
14. ILO Convention No. 182 at a glance: An introduction to legally prohibiting hazardous work for children. 30.05.2018. URL:
https://www.ilo.org/ipecc/Informationresources/WCMS_IPEC_PUB_30296/1ang--en/index.htm
15. Закон України «Про охорону дитинства» від 26.04.2001 № 2402-III URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>
16. Лесько Н.В. Адміністративно-правова діяльність органів і служб у справах дітей щодо профілактики правопорушень [Текст]: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07. Нац. ун-т «Львівська політехніка». Львів, 2013. 22 с.
17. Конвенція МОП «Про мінімальні норми соціального забезпечення» від 28.06.1952 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_011
18. Європейський кодекс соціального забезпечення (переглянутий) від 06.11.1990 року № ETS N 139. URL:
https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_651
19. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 № 2947-III. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>
20. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
21. Закон України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» від 05.02.1993 № 2998-XII. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2998-12>
22. Закону України «Про зайнятість населення» від 05.07.2012 № 5067-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5067-17>

23. Трудове право України [текст] підручник / За загальною редакцією М.І. Іншина, В.Л. Костюка, В.П. Мельника. Вид. 2-ге, перероб. і доп. Київ: Центр учбової літератури, 2016. 472 с.

References

1. Avtonomov A. S. Yuvenalnaya yustitsiya. Uchebnoe posobie. M. Rossiyskiy blagotvoritelnyy fond «Net alkogolizmu i narkomanii» (NAN), 2009. 186 s.
2. Buyanova A.V. Osobennosti pravovogo regulirovaniya truda nesovershennoletnikh rabotnikov [Tekst]: avtoref. dis. ... kand. jurid. nauk: spets. 12.00.05. Moskovskiy gosudarstvennyy industrialnyy universitet. Moskva, 2005. 36 s.
3. Bondarenko-Zelinsjka N. L. Emansypacija nepovnolitnikh: cyviljno-procesualjnyj aspekt. Universytetsjki naukovy zapysky. 2008. № 4. S. 109-113.
4. Van B'juren Dzh. Mizhnarodne pravo v ghaluzi prav dytyny / Dzheraldina Van B'juren; nauch. red. N. A. Bajmuratov. Odessa, 2006. 524 s.
5. Vinghlovsjka O. I. Implementacija mizhnarodnykh standartiv prav dytyny v nacionaljnomu zakonodavstvi Ukrajiny: avtoref. dys. ... kand. juryd. nauk : spec. 12.00.11 «Mizhnarodne pravo» / Vinghlovsjka Olena Ivanivna. In-t mizhnar. vidnosyn Kyjiv. Nac. un-tu im. T. Shevchenka. K., 2000. 18 s.
6. Korojed S. O. Nabuttja nepovnolitnjoju osoboju povnoji cyviljnoji dijezdatnosti ta jiji vplyv na simejno-pravovyj status dytyny: pytannja okhorony zhytlovykh prav emansypovanoji nepovnolitnjoji osoby. Sudova apeljacija: nauk. prakt. zhurn. 2015. S. 96–103.
7. Linnyk N.V. Mizhnarozhno-pravovyj zakhystekonomichnykh prav dytyny [Tekst]: avtoref. dys. ... kand. juryd. nauk : spec. 12.00.11/ N.V. Linnyk. Nacionaljnyj universytet "Odesjka jurydychna akademija". O. 2011. 22 s.

8. Kotalejchuk S. P. Teoretyko-pravovi problemy pravovogho statusu nepovnolitnikh v Ukraini ta zabezpechennja jogho realizaciji jak ody z osnovnykh naprjamkiv dijalnosti miliciji [Tekst]: spec.12.00.01 avtoref. dys. ... kand. juryd. nauk. / S.P. Kotalejchuk // Nacionaljna akademija vnutrishnikh sprav Ukrainy. K., 2004. 17 s.
9. Ortynsjka N.V. Pravovyj status nepovnolitnikh: teoretyko-pravovyj analiz [Tekst]: avtoref. dys. ... dokt. juryd. nauk: spec. 12.00.01 / N. V. Ortynsjka. NAN Ukrainy. Nacionaljnyj universytet «Ljvivsjka politehnika». L., 2017. 39 s.
10. Skakun O.F. Teorija prava i derzhavy: pidruch.: 2-ghe vyd. Kyjiv: Alerta;KNT: CUL.2010. 520 s.
11. Kodeks zakoniv pro pracju Ukrainy 10.12.1971 № 322-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-083>
12. Konvencija OON «Pro prava dytyny» vid 20.11.1989 roku. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021
13. ILO Convention No. 138 at a glance. 30.05.2018. URL: https://www.ilo.org/ipecc/Informationresources/WCMS_IPEC_PUB_302151_ang--en/index.htm
14. ILO Convention No. 182 at a glance: An introduction to legally prohibiting hazardous work for children. 30.05.2018. URL: https://www.ilo.org/ipecc/Informationresources/WCMS_IPEC_PUB_302961_ang--en/index.htm
15. Zakon Ukrainy «Pro okhoronu dytynstva» vid 26.04.2001 № 2402-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>
16. Lesjko N.V. Administratyvno-pravova dijalnistj orghaniv i sluzhb u spravakh ditej shhodo profilaktyky pravoporushenj [Tekst]: avtoref. dys. ...

kand. juryd. nauk: spec. 12.00.07. Nac. un-t «Ljvivsjska politekhnika». Ljviv, 2013. 22 s.

17. Konvencija MOP "Pro minimaljni normy socialjnogho zabezpechennja" vid 28.06.1952 roku. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_011
18. Jevropejskyj kodeks socialjnogho zabezpechennja (pereghljanutyj) vid 06.11.1990 roku № ETS N 139. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_651
19. Simejnyj kodeks Ukrajiny vid 10.01.2002 № 2947-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>
20. Cyviljnyj kodeks Ukrajiny vid 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
21. Zakon Ukrajiny «Pro spryjannja socialjnomu stanovlennju ta rozvytku molodi v Ukraini» vid 05.02.1993 № 2998-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2998-12>
22. Zakonu Ukrajiny «Pro zajnjatistj naseleennja» vid 05.07.2012 № 5067-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5067-17>
23. Trudove pravo Ukrajiny [tekst] pidruchnyk / Za zagaljnoju redakcijeju M.I. Inshyna, V.L. Kostjuka, V.P. Meljnyka. Vyd. 2-ghe, pererob. i dop. Kyjiv: Centr uchbovoji literatury, 2016. 472 s.